

УДК 371.13

DOI 10.31494/2412-9208-2018-1-1-159-164

Ю. М. Косенко,
кандидат педагогічних наук, доцент
(Маріупольський державний університет)
Yul-Kosenko@ukr.net

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНИКІВ: ПІДГОТОВКА ВИХОВАТЕЛІВ НА ЕТАПІ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ

Анотація

Визначено роль вихователя в наповненості життя дитини в освітньому просторі закладу дошкільної освіти позитивними емоціями, надання допомоги в розумінні, усвідомленні дитячих емоцій та їх регуляції. Акцентовано значущість готовності майбутніх вихователів до забезпечення розвитку емоційно-почуттєвої сфери дошкільників. Розкрито освітні можливості навчальної дисципліни “Педагогічна майстерність” щодо підготовки майбутніх вихователів до емоційного розвитку дошкільників.

Ключові слова: емоційний розвиток дошкільників, майбутній вихователь, професійне навчання, навчальна дисципліна.

Summary

The article defines the role of pre-school teacher in the fullness of the child's life in the educational space of the institution of pre-school education by provision of positive emotions, assistance in understanding, awareness of children's emotions and their regulation. The importance of the readiness of future pre-school teachers to ensure the development of the emotional and sensory sphere of preschool children is emphasized. The educational opportunities of the educational discipline “Pedagogical mastery” concerning the training of future pre-school teachers for the emotional development of preschool children are revealed.

Key words: emotional development of preschool children, future pre-school teacher, professional training, educational discipline.

Постановка проблеми. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні визначає вимоги до змісту дошкільної освіти, головна з яких – допомогти дитині в оволодінні наукою життя, набути відповідної життєвої компетентності. Цю місію в дошкільному навчальному закладі виконує вихователь – особа, якій батьки довіряють виховання своєї дитини, а держава покладає відповідальність за якісне набуття нею в період дошкільного дитинства відповідного змісту освіти, за її всебічне виховання та гармонійний розвиток, зокрема емоційний.

Цінність емоційної складової в розвитку особистості дошкільника – беззаперечна. Емоційне середовище для дитини дошкільного віку має особливе значення. У цей життєвий період їй притаманні яскрава емоційність, яка може бути нестійкою та імпульсивною, що поступово змінюється на усвідомлений прояв емоційних почуттів. Це вимагає від педагога високого професіоналізму, майстерності педагогічної взаємодії, доцільних педагогічних дій щодо емоційної наповненості життя дитини в освітньому просторі закладу дошкільної освіти, надання допомоги в розумінні, усвідомленні дитячих емоцій та їх регуляції, забезпечення розвитку емоційно-почуттєвої сфери дошкільника.

За Л. Виготським, емоційний розвиток дитини – це оволодіння емоціями, що є нагальною педагогічною задачею для вихователя. Для її розв'язання необхідно володіти спеціальними знаннями та вміннями.

Підготовка в українських вишах студентів напряду “Дошкільна освіта” передбачає формування в них широкого кола професійних компетентностей, які дозволять успішно працювати за обраним фахом, творчо самореалізовуватися. З-поміж інших особливу значущість має готовність до забезпечення розвитку емоційно-почуттєвої сфери дошкільників. За нашими спостереженнями, така готовність, зазвичай, набувається студентами в процесі вивчення фахових дисциплін, зокрема психолого-педагогічних, а також під час педагогічних практик. Відтак, проблема вивчення потенційних освітніх можливостей конкретних навчальних дисциплін щодо формування в майбутніх педагогів дошкільної освіти готовності забезпечувати емоційний розвиток дітей дошкільного віку в подальшій професійній діяльності на часі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наприкінці ХХ – початку ХХІ століття вітчизняна професійна педагогіка помітно збагатилася науковими дослідженнями, насамперед докторськими і кандидатськими дисертаціями, які присвячені підготовці педагогічних кадрів для закладів дошкільної освіти. Українські дослідники розробляли різні аспекти означеної проблеми, зокрема, підготовку майбутніх вихователів до естетичного (Т. Зотєєва, 1992; О. Поліщук, 1997), економічного виховання дітей (Н. Грама, 2002); комплексного використання у вихованні старших дошкільників творів пластичного мистецтва (Л. Галаманжук, 2007); формування в дітей дошкільного віку основних рухових умінь і навичок (С. Петренко, 2007); основ комп'ютерної грамотності (С. Дяченко, 2009); використання комп'ютерних технологій в організації пізнавальної діяльності дошкільників (І. Мардарова, 2012); формування математичної компетенції дітей у різновікових групах (І. Підлипняк, 2014); формування творчих умінь у старших дошкільників засобами театральньо-мовленнєвої діяльності (Н. Сиротич, 2017).

Для підготовки кадрів дошкільної освіти у закладах вищої освіти важливими є теоретичні положення й практичні рекомендації, які обґрунтовані і розроблені Н. Сайко (“Професійно-педагогічна підготовка майбутніх вихователів до соціалізації дітей дошкільного віку”, 2004), Т. Жаровцевою (“Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до роботи з неблагополучними сім'ями”, 2007), А. Залізник (“Підготовка майбутніх вихователів до роботи з батьками з морального виховання дітей старшого дошкільного віку”, 2009), Р. Кондратенко (“Формування готовності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до виховання відповідальності в дітей старшого дошкільного віку”, 2009), Л. Зданевич (“Теоретичні і методичні основи підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до роботи з дезадаптованими дітьми”, 2014), С. Нечай (“Теорія і практика підготовки майбутніх вихователів до полі функціонального застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників”, 2015), С. Гаврилук (“Теоретико-методичні засади професійної підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до педагогічної творчості”, 2016), О. Попович (“Підготовка майбутніх вихователів до організації конструктивної діяльності дітей старшого дошкільного віку”, 2017), М. Батьо (“Підготовка майбутнього вихователя до організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей дошкільного

віку”, 2018). Це далеко не повний перелік наукових проблем, розробка яких посутньо вплинула на покращення теоретико-методичної підготовки майбутніх педагогів дошкільної освіти до професійної діяльності. Проте, здійснений нами аналіз потужного масиву дисертацій, що були захищені в Україні в останні роки, не виявив спеціальних досліджень з проблеми емоційного розвитку дошкільників, зміст яких мав би педагогічне спрямування. Попри це, вивчення наукової літератури дає підстави констатувати, що проблема розвитку емоційної сфери дошкільників у теорії вітчизняної педагогіки не нова.

Важливі теоретичні положення емоційного розвитку в онтогенезі висвітлено в наукових працях І. Беха, О. Кононко. Окремим аспектам розвитку емоційної сфери, формуванню емоційної культури старших дошкільників засобами театралізованих ігор, музично-ритмічної діяльності присвячені наукові публікації А. Блози, Л. Макаренко, О. Мартиненко, О. Олійник, Є. Проворової, А. Шевчук, С. Хміляр та ін. У наукових публікаціях Н. Трофаїли, які висвітлюють результати дослідження проблеми формування готовності майбутніх вихователів до емоційного розвитку дошкільників, розкрито особливості емоційного розвитку дітей у дошкільному віці, обґрунтовано його значення в становленні особистості дошкільника, схарактеризовано психолого-педагогічні умови ефективного розвитку емоційної сфери дітей. Важливим науковим доробком дослідниці вважаємо авторське визначення сутності професійної готовності майбутніх вихователів до емоційного розвитку дошкільників як “цілісного професійно-особистісного утворення, яке сформувалося в період навчання у ВНЗ, що є сукупністю теоретичних та практичних знань і умінь, які передбачають теоретичні знання про нормативні документи, концепції щодо проблем емоційного розвитку дошкільників, а також практичних умінь, що визначають специфіку педагогічної діяльності та професійно важливі якості вихователя, що спрямовані на розвиток емоційної сфери дітей дошкільного віку” [4; 5].

Вітчизняні й зарубіжні вчені (І. Бех, Л. Божович, Л. Виготський, Д. Ельконін, О. Запорожець, О. Кононко, Л. Стрелкова та ін.) відзначають, що емоції дошкільників опосередковуються їхнім ставленням до тих чи інших явищ. Унаслідок появи опосередкованості емоцій вони стають більш узагальненими, усвідомленими, керованими [1].

Структурно емоційний розвиток дошкільника в психолого-педагогічній науці представлено афективним, когнітивним та реактивним компонентами. О. Олійник зауважує, що афективний компонент характеризується сукупністю різномодальних індивідуальних переживань дитини (базові емоції, почуття) й включає знання про емоції, їх вербалізацію та інтенсифікацію. Когнітивний компонент визначається системою знань та уявлень дитини про емоційну сферу (сутність емоцій, способи їх вираження, причини і наслідки, емоційний досвід). Реактивний компонент представлений способами мимовільного емоційного вираження та можливістю довільної регуляції емоцій [3].

Наукою доведено, а педагогічною практикою підтверджено, що дошкільники сприймають і пізнають навколишній світ емоційно і чуттєво, на їхнє спілкування і виливають різні емоції (позитивні й негативні). Педагог повинен створити в групі умови для збагачення емоційної сфери дітей, надавати їм можливість проявляти власні почуття, підтримувати емоційне сприйняття дитиною навколишнього світу, яке стимулює її пізнавальну і творчу активність, а відтак сприяє розвитку психічних процесів і особистісних якостей.

До такої роботи майбутній вихователь має бути підготовленим ще на етапі професійного навчання в університеті.

Багаторічний досвід роботи з підготовки педагогічних кадрів дошкільної освіти у вищій школі дає підстави констатувати, що формування готовності майбутніх вихователів до емоційного розвитку дошкільників є завданням, яке вирішується комплексно, у процесі вивчення дисциплін психолого-педагогічного спрямування та практичної підготовки. З метою з'ясування, яка із дисциплін слугують підготовці студентів до забезпечення розвитку емоційно-почуттєвої сфери дошкільників, ми проаналізували навчальні плани спеціальності “Дошкільна освіта” в Маріупольському державному університеті. Навчальної дисципліна, назва якої б свідчила про безпосередню підготовку студентів з цього напрямку професійної діяльності, нами не виявлено. Водночас, за результатами вивчення програмового змісту низки навчальних дисциплін, було встановлено, що питання забезпечення емоційного розвитку дошкільників розглядаються в контексті вивчення окремих тем із дитячої психології, дошкільної педагогіки та педагогічної майстерності. Більш детальне аналітичне прочитання змісту програм цих дисциплін дало підстави зосередити подальший дослідницький пошук на навчальній дисципліні “Педагогічна майстерність”. Відтак метою статті є розкриття освітніх можливостей навчальної дисципліни “Педагогічна майстерність” щодо підготовки майбутніх вихователів до емоційного розвитку дошкільників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Професійне навчання студентів у закладі вищої освіти передбачає формування їхньої готовності до діяльності за обраним фахом. Професія вихователя дітей дошкільного віку унікальна своєю багатогранністю, відтак сьогоднішній студент, а завтра – фахівець має бути підготовленим до виконання широкого кола професійних завдань, з-поміж яких – забезпечення розвитку емоційної сфери дітей у різних вікових групах. Готовність майбутніх вихователів до забезпечення емоційного розвитку дошкільників ми розглядаємо як діяльний стан, особисту професійну якість. Проявом такої готовності, на нашу думку, є усвідомлене майбутніми педагогами психолого-педагогічної сутності емоційного розвитку дитини на кожному віковому етапі дошкільного дитинства (мета, завдання, принципи, особливості) – це *когнітивна* складова готовності та професійні уміння впливати на цей розвиток (розрізняти і керувати емоціями дітей, використовувати моральні та матеріальні стимули, які спрямовані на розвиток емоційної сфери дитини, психологічні й педагогічні методи і прийоми, що сприяють розвитку дитячих емоцій і почуттів, бути самому емоційно виразним, управляти своїми емоціями і почуттями) – це *діяльна* складова готовності. Вивчаючи стан розуміння студентами 3-4 курсів спеціальності “Дошкільна освіта” проблеми емоційного розвитку дошкільників та їхньої готовності до практичної роботи з дітьми, ми виявили такі суперечності між:

–розумінням студентами того, що діти дошкільного віку сприймають і пізнають навколишній світ емоційно і чуттєво, що їхнє спілкування і взаємодія прикметні проявом різних емоцій та незнанням того, як спрямувати в правильне русло емоційний розвиток кожної дитини, аби зробити її життя в дошкільному закладі емоційно безпечним і комфортним, забезпечити емоційне благополуччя кожному малюку;

–потребою в підготовці студентів до забезпечення емоційного розвитку дошкільників у подальшій професійній діяльності та відсутністю спеціальної навчальної (вибіркової) дисципліни, вивчення б якої сприяло теоретичному осмисленню сутності емоційного розвитку дошкільників і набуттю практичного досвіду здійснення цілеспрямованої роботи з розвитку емоційної сфери дошкільників.

У процесі дослідження було встановлено, що навчальний план спеціальності “Дошкільна освіта” у 2016-2017 та 2017-2018 роках не передбачав спеціальної дисципліни з підготовки студентів до забезпечення емоційного розвитку дошкільників. Виявлений педагогічний факт спонукав нас до вивчення в цій площині освітніх можливостей навчальної дисципліни “Педагогічна майстерність”. Експертна оцінка була здійснена з позиції особистого 25-річного досвіду викладання цієї дисципліни в університеті авторкою статті. Важливим дослідницьким матеріалом став розроблений навчально-методичний комплекс та авторський навчально-методичний посібник “Основи педагогічної майстерності вихователя” [2].

Вивчаючи освітні можливості навчальної дисципліни “Педагогічна майстерність” для набуття майбутніми вихователями відповідних компетентностей для розвитку емоційної сфери дітей дошкільного віку, ми дійшли таких висновків.

1. У професійній підготовці майбутніх вихователів ця навчальна дисципліна виконує інтегруючу функцію, оскільки її зміст ґрунтується на попередньому і паралельному вивченні дисциплін психолого-педагогічного спрямування, методик виховання та навчання дітей дошкільного віку, досвіді роботи студентів з дошкільниками, набутому за час педагогічних практик [2, 4]. Знання студентів про сутність емоційної сфери дошкільника, особливості емоційних проявів дітей, які вони засвоїли під час вивчення загальної і дитячої психології, слугують потужною теоретичною базою для засвоєння нових знань про основні напрямки розвитку емоційної сфери дітей дошкільного віку, а саме: формування в кожній дитини спроможності розрізняти базові емоції (радість, хвилювання, гнів, сум, страждання та ін.), емоційні стани інших дітей і дорослих за зовнішніми проявами (через міміку, жести, позу), уміння керувати емоціями й почуттями (довільна поведінка). Програмовий зміст теми “Професіоналізм, педагогічна культура і майстерність вихователя” передбачає ознайомлення студентів з особливостями педагогічної роботи з розвитку емоційно-почуттєвої сфери, практичну перевірку окремих форм і методів роботи з дітьми під час виконання завдань самотійної роботи.

2. Забезпечення вихователем емоційного розвитку дошкільників ґрунтується не лише на теоретичному осмисленні сутності дитячих емоцій, особливостей їх прояву, а й на досконалому володінні способами впливу на дітей, педагогічною взаємодією, спрямованою на розвиток емоційної сфери кожного малюка. А це вже прояв педагогічної техніки – важливого компонента педагогічної майстерності вихователя. Навчання студентів педагогічній техніці – одне із завдань дисципліни, яке розв’язується при вивченні теми “Педагогічна техніка вихователя”.

3. У другому змістовому модулі робочої програми, який має назву “Майстерність педагогічної взаємодії у професійній діяльності вихователя”, студенти вивчають дві теми: “Педагогічний процес у дошкільному навчальному

закладі як динамічна взаємодія педагогів дітей і батьків” і “Педагогічне спілкування як комунікативна взаємодія в професійній діяльності вихователя”. За змістом цих тем передбачено аудиторну і самостійну роботу студентів з актуальних питань розвитку емоційної сфери дошкільників, зокрема: семінарське заняття у формі засідання за круглим столом “Емоції дошкільників: вікові особливості”, діалог з практичним психологом ЗДО на тему “Коли діти малюють монстрів”, практичні заняття “Ігри та вправи, що створюють позитивні емоції дітей і розвивають емпатію”, “Основні діагностичні методи емоційної сфери дітей” та інші.

4. Інтерактивні форми і методи вивчення дисципліни передбачають завдання, виконання яких допомагає студентам набути досвіду роботи з емоційного розвитку дошкільників. Це, насамперед, участь у тренінгах (“Світ наших емоцій. Розвиток емоційної сфери моєї особистості”, “Розвиток емоційного інтелекту у дітей”, “Я і мій настрій”), практичне опанування іграми на розвиток емоцій активних і пасивних дітей, педагогічні дискусії, наукові міні-конференції тощо.

5. До переліку індивідуальних навчально-дослідницьких завдань включено такі, які формують когнітивну і діяльну складову готовності до забезпечення емоційного розвитку дошкільників. Ідеться про розробку та реалізацію під час педагогічної практики творчого проекту “Розвиток емоційної сфери у дітей дошкільного віку: співпраця вихователя з батьками”, підготовку консультацій “Емоційна сфера дошкільника: що треба знати вихователю?”, оформлення в групі дошкільників куточка релаксації тощо.

Висновки. Таким є наше бачення освітніх можливостей навчальної дисципліни “Педагогічна майстерність” з підготовки студентів спеціальності “Дошкільна освіта” до забезпечення емоційного розвитку дошкільників. Покращенню такої підготовки сприятиме розширення завдань і форм індивідуальної навчально-дослідницької роботи студентів, проведення спеціальних лабораторних занять у закладах дошкільної освіти за участю практичного психолога.

Перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження. Новим вектором наукового дослідження проблеми підготовки майбутніх вихователів до забезпечення емоційного розвитку дітей дошкільного віку є вивчення освітніх можливостей спеціальних інтегрованих навчальних курсів психолого-педагогічного спрямування з потужною теоретичною і прикладною складовою у поєднанні з дослідницькою роботою студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Л. С. Выготский. – М., 1991. – 480 с.
2. Косенко Ю. М. Основи педагогічної майстерності вихователя: навч.-метод. посіб. для студентів вищих навч. закладів спец. “Дошкільна освіта” / Ю. М. Косенко. – 2-е вид., доп. – Маріуполь : Новий світ, 2014. – 360 с.
3. Олійник О. Особливості емоційного розвитку та умови формування емоційної культури дітей старшого дошкільного віку засобами театралізованих ігор / Олена Олійник // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. Випуск 47, 2013. – С. 167-173.
4. Трофаїла Н. Д. Емоційний розвиток дітей дошкільного віку [Електронний ресурс] Режим доступу: 32.pdf – Adobe Acrobat Reader DC.
5. Трофаїла Н. Д. Готовність майбутніх вихователів до емоційного розвитку дітей дошкільного віку як умова ефективної професійної діяльності [Електронний ресурс] Режим доступу: ps.stateuniversity.ks.ua/file/isse_71/part_1/32.pdf.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2018